

titut de victories de tots sos vehins; mori batallant batalla de Deu, ell e sos frares (1).

El damunt dit cruel e malvat Antiochus per sos cruels peccats puni Deu en tal manera que fo ferit de sobirana plaga de dolor de budells, e no res menys vench a tal plaga que vermens lo menjaven tot viu, que ell mateix no podia sofferir la pudor de son cors, don vench per sos demerits apres infinides dolors a mala ffi e a cruel mort (2). On cascu aprena no esser cruel, car als cruels no fall pena, ne als pacients gloria.

Triumphant lo damunt dit Judas Machabeus e sos frares, començaren a senyorejar lo mon los romans, entre los quals no era negun portant corona de Senyoria (3). On com als dits pervengues (la fama de) les excellents victories de Judas Machabeus e sos frares, feren entre ells convenença e liga de valerse los uns ab los altres contra totes altres gents (4); la qual convenença tingueren vivent los damunt dits .V. germans.

E apres mort de aquells, romas la dita ciutat de Iherusalem e Regne de aquella e la mes part del mon en Senyoria dels dits Romans; e estech per molts anys, fins que fonch per Titus e Vespesia destrouida en venjança del escaupament de la sanch de Ihesucrist. Placia a la passio sua quens do la sua benediccio. Amen.

Deo gratias

J. B. CODINA Y FORMOSA, Pbro.

DOCUMENTS PER L'HISTORIA DE LA LLENGUA CATALANA

La petita serie de documents catalans que ara donam a la llum deu pendres com a suplement o apèndix a la colecció publicada ab lo titol de *Pro sermone plebeico*, en aquest meteix BOLETÍN, volum VII, anys 1913-14 (1).

(1) *I Mac.*, IX, 18-22.

(2) Esta descripció alude á *II Mac.*, IX. Véase *I Mac.*, VI, 1-16; Josefo, *Ant. jud.*, XII, 9, 1.

(3) Alude á *I Mac.*, VIII, 14: «Et in omnibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura...»

(4) *I Mac.*, VIII; Josefo, *Ant. jud.*, XII, 10, 6. El traductor invierte los términos; fué la fama de Roma la que llegó á oídos de Judas: Et audivit Iudas nomen romanorum, quia sunt potentes viribus...; et audierunt praelia eorum...

(i) Aquest memorial de greujes encare que sembla de la XIII.^a centuria no l'havem considerat ben dintre de la colecció present per esser en bona part llatí: «Querimonias quas habet filiis Arnalli Raimundi de Aqualata per f. de Raimundi Guillelmi de Otina qui venit una die ual de mane in Aqualata et aprendit nostras

Lo més vell dels ara aplegats pertany a la dècada de 1260-70, perquè tracta de les bregues promogudes entre'ls homens, de Muntçó y'l Comanador dels Templaris, poch temps després d'haver tingut lo càrrech de dita comandaria frare Bernat d'Altarriba, al qui havem trobat en exercici de la comanda en documents de 1255 fins a 1258 (1). És una tira de pergami de 77 centimetres de llargada per 22 d'amplada, escrit naturalment en sentit vertical y en bon estat de conservació; lletra molt clara del segle XIIIe, encare que apareix feta de dues mans diferents.

Los aveniments y greuges relatats en aquest curiós document ens mostren un cert esperit revolucionari, socialista potser, en la població de Muntçó, probablement menys pacient que moltes altres per a comportar abusions de poder y arbitrarietats dels oficials del Temple. L'orde del Temple era senyora de Muntçó per donació del Comte de Barcelona, atorgada en 1143. Emperò, l'interès principal d'aquest *Memorial* es per l'estudi històrich de nostra llengua y en aquest concepte lo publicam:

«Memoria dels torz de las enjurias dels desenonriments et de las forças quels homens de la vila de Montço an feit al Temple de pos que frare B. de Altarriba fo comendador de Montço. Primerament que quan los judeus agren carta del Rei que collisen totç sos deutes, los homens de la vila dixeren que si non passauan axi con los altres de la terra del Rei que barrejaran tota la juderia et metereno en obra, que gran partida dels uengren a la juderia de nuit ab destrals et ab armas et uolgren entrar per duas partz de la juderia, tant quel dit Comenador ab daltres frares ac sexir de nuit del castel per defendre la juderia et tot aiço moch especialment de R. de Orçuya; en tant es ver que dix a moltç judeus dinç en la juderia dauant las casas den Bueno, dauant frare .D. que si no passauan a uoluntat dels homens de la vila que totç serien barrejatz Et encara Guiralt de Braiç ab daltres tolleren las callanç e las custuras a Açaquiel fill de Benvenist qui cosia en una taula de la carrera axi com costumat es del et dels altres que uiuen ab los xristians ab lurs mestes, e gitarenlo a grans enpentas daquella taula. Et encara aquel dia meteix frare .D. dix a Bertran carnicer que un judeu se li era clamat del que

domos et nos sine vestimento minauum et in gravi carcere misit unde semi uiuos eduximus. Post hec accipi de nostro auere quantum inuenire potuit. In primis .LX. oues optimas et .X. porcos et .I. asino et .I. equa pregnata et .X. quarters de carne en .X. guadengas et .V. lencols et .V. plomacs et .X. marfegas et .I. sarracenum cum filio suo et omnia vestimenta que mater nostra abebat et nos qua valebat .C. solidis et .II. calleres et .II. cadenes et nostros cauax et nostras reies inter draps de li et de canem textum et a tizer .CC. adnes et diners .XIII. fl. II. cantars de mel et .V. quartas laua et .V. quartas de nuces et .XL. paria gallinarum et anatum et .I^a. tona de vi et .XXII. escudeles et .V. canades et .II. ciuerers plens de ciueres et tota omnia uascula quem ibi uin. et multas alias querimonias et maletactas que fecerat patri nostro quando in alia vice misit in carcere et abstulit .C. moabetinos unde emendas sunt factas in multis modis.»

(1) . Vegis nostre libre *Les Cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, plana 518.

li avia tengutç dins forçatç en dos ans dun hom de Pomar et quels li pagas et el trasch lo coltel dauant frare .D. e molts daltres et respos que vingues lo judeu quel lo pagaria et li daria tantas ab lo coltel entro que exut uisques. Et encara aquel dia meteix Bertolomeu Facener feri Benvenist en casa den Jacme de Eresae et donali tantas en cos et en la cara quel ull li cuida trencar, si que el uench ab la cara blava et ab lull afolat clamant davant frare .D. et dauant moltç altres; et totas estas forças se facien pel enpreniment que era fait entrels que nul judeu ab nul mester que aues no podes gaannar ni uiure entrels.

E frare .D. a cascunas destas forças demanda de consel an R. de Ortuya qui era justicia et el dixli que ia non exiria en cap si non o castigaua manues, que el no gosaua començar que an .D. Cebrià que tenia aquel loc auian estiraçat e temias daquel gaardo. E frare .D. per rao del enpreniment que vedia que era contra la sennoria et per esquiuar aquellas forças aquellas feridas et aquels descennoriamentç que els facien tan grans et per lenac et per lo cosel quen R. de Ortuya havia donant, volc pendre lo dit B. Façener et el mes se en lobra des de .P. de Tremp et deuensas et dix que ia non i iria et .P. de Tremp ab daltres ajudarenli et sobraço vench lo cambrer et amonestal que anas tro a la porta de la carcer que fero deuia et ali donas fiança de dret et el anai et dona fiança et foli presa et noli fe hom altra força. Sobre aiço lo comendaire manda a el et a .P. de lalmella dauant lo poble que no fossen cortedos et els mensprearen lo fait mandament et no tornas per el el poble also cosentit. Encara .P. Portolas veng a Montço et clamas al comendaire per rao dels homens de Castello que homens de Montço lic faien força en son termen et frare .D. per mandament del Comendaire ana an .R. de Ortuya et dixli de part del que uedas a son frare et als altres que ouellas auien en terme de Castello que no las i tinguessen ni i fessen força que mal se poria seguir et sobre aiço en .R. de Ortuya somoc tot lo poble de Monço et fel anar a Castello en esta manera quel seu pastor li uenc clamant que omens de Castello auian presa pennora a el et a son fill et el per ço ques pogues uenjar daquels mandali que sen exis deforas et sen pujas en .I. pui et assignali cal et que metes so et digues que son fill li auian mort et per rao desta mort somoc tot lo poble et anaren a Castello cuidar que aquel hom era mort et can foren la en Berenguer dez pujol tenent loc de comendaire trobada la veritat que no era mort lom dix an .D. Destada et an Ffelip et an J. de Pinnana que puiassen a la glesia et mandassen de part del sotç pena de cos et dauer que noi puiassen ni i feesen mal et els menysprean lo mandament e la sennoria trencaren laglesia et transcreue los homens. Et en B. dez puiol volc o vedar et presa capdellar et ab laristol de la lança enprengue la u per rao de capdellar et aquel mes lo peu en lestrep de la ballesta et giras ues el et uolc parar et ben CC. daltres ab sos armas requerirenlo et gitaren se ves el et .R. Dorçuya estan dauant ang non o defet de fait ac de paraula. el poble can ui que a el plaia menarenlos ne preses a

Monço et meterenlos en sa casa et tengren los ali preses tro que fi agren feita.

Encara Berenguer Capella qui es donat et de la taula del Temple se clama de Monço canpaner que li auia pennorada sa caualgadura per sols XV. dines et donarenli I.^a capa pennora e lexical mul; puix tenen la capa açordas et pres altra vegadal mul per aquel clam meteix; el dit capella dixli que tort li auia feit car tantas pennoras li havia feitas per tan sotil clam et sobra ço Monço de siuentil et desonral fort et feril. els freres del castel tengresen per actats de so capella et donat quels auia hom aontat et ferit et ab acort den R. de Ortuya justicia et den Ffelip et den Macarulla adenantatç manaren los ffreres que fos pres lo dit Monço et frare .D. que annas ab els ensemble car menis del no ni volian anar quel prenguessen et en R. de Ortuya can fo la ios falli que nol volch pendre et car lo frare lo comença de pendre per defalliment del tolgrenloli mal et aontadament, ço es a saber R. Daura, Solacet de Matheo carnicer, Duran campaner et .D. fill de na testanera ab assentiment et abjuda de ben .L. homens o plus qui eran ab els.

Encara frare .R. Daltarriba comenador de Monço sobre menysfalliment de comte en que auia trobat en R. de Ortuya et sobre altres clams que el nauia demandali fiança de dret dauant los adenantatç et davant altres proomens moltç qui eran presenç el castel et el donaua fiança en P. dortuya son germa, el comendaire presloi per I. clam solament et dixli que fermas per los altres et el respos que per totz los clams era fiança bastant aquellà. El Comendaire dixli que non era et que sen passaria pels adenantatç etroba pels adenantatç que no era bastant car tota la hereditat que el auia en Monço era de la muller et era infançona et sobre aiço dixli comendaire que donas fiança bastant o que romanis ab el et el dix que nonauia altra ni daria altra et per defalliment de la ferma de dret romas el castel. El comendaire meslal si a taula et feu pensar axi con de si elleix et sobraço somoc el poble et justarense totç a Senta Maria et dixeren et menaçaren entrels que si om nol los rendian que talarian oli et molins et tot ço que trobarien del Temple et que farien altres *eueros* et aqui meteix clamarense al rei quen castel li san hom pres la justicia sobre fiança de dret. El Rei tramesi en B. Guiem si era axi et can la paraula ac mostrada al comendaire et als freres, en R. de Orçua respos primer et dix que no era pres et que i erà *comas* per sa colpa quar no volia dar fiança de dret et aqui meteix dauant en .B. Guiem dona fiança et auallasen et sobraço lo poble fo somogut et dixeren al Rei que ab los freres nols valia fiança de dret, quels prenian els gitavan en carcere sobre fiança de dret.

Et en altre dia repican campanas justaren coseil meins de justicia et de batle et de tot sennor et elegiren personas que anassen al rei a Tamarit, el Comendaire trames tres freres el batle al coseil et dixeronlis de part del que noi anassen que si frare ni altre lis auia res feit part dret, el o faria tot adobar a voluntat dels et quar per aço no sen uolgren

lexar manarenlis sotz pena de cos et dauer de part del Maestre et del Comanador que negu noi anas et aqui meteix leuarens totç et *arg.* nols uolgren escoltar et cridaren en semble a una uoç quei anassen totç et qui romanria derocalirien las casas de sus et aqui meteix repican totas las campanas de la vila ab pennons et ab sas armas exiren totç ensemble de la vila et encara lo comendaire lis trames dos frares et en .R. Dorçuya Justicia et ferenlis aquel meteix mandament et car lis gosaren dir que anauan axi con no deuian desmentiren los frares et uengren sobrels iradament ab armas et cridanlis cogotç nom de castella et ab empentas et ab grans aristoladas et sang sacudin ferenlos entornar; et els anaren sen a Tamarit al Rei et deuant ell acusan sos sennos et diçen dels grans mals et grans uilánias atreudarens a el et als seus per totç temps C. morabatins et CCC. solidos an B. Guiem quels ajudas del Temple et quan foren tornatç a Monço axi con cels que an fait altre sennor, feren comu, gitaren cadenas et barreras et adobaren los murs et las portas de la vila et trencaren las carreras et las entradas del pui de Montgoi et establiren lo et gaitanlo de nuit et de dia et totas las entradas del castel.

Et encara lo Comendaire trames frare .D. el batle a la vila per pèsar lo pa per ço car auia oditç molt clams que non i era tenguda dretura de pa ni de ui et en .P. Romun et en .D. de Castello dixcron a aquels que pesáuán lo pa que romanis que si non fait era dels et aqui meteix uengren .R. De Orçuya be ab .L. homens els pesados fogiren et .B. Espinguerre que era en aquels dix al frare que no annas pus enant si no fait era del; et daço fe testimonis lo frare en .D. Piquer et en Guillem Andreu.

Encara los carnicers pujaren la cara meins de frare, de Justicia et de batle. Encara demanda en P. Romeu a frare Domingo lo comenador si auallarie a cosèil et aço respos en .R. de Orçuya, an .P. Romeu que nol ne demandas que el tot mal i metria et dixli frare .D. que tal eral Comenador que si el i volia mal metre nol ne creuria, que no era aital con el que auia torbatç los omens de la vila contra la sennoria quan los predicaua dia et nuit a mal del Temple; et sobre aiçs dixli en .R. de Orçuya que si posaval mantel que el lol combatria queu no era ver; et dixli frare .D. que ab el nos podia combatre si nos tornaua sarrai et el dix que si faria sis tornaua el judeu et aquestas paraulas feren .P. de Pinnana et .D. Matheo et daltres moltç.

Encara après daiço lo dia quel Maestre entra en Monço, començaren de trencar I.^a carrera, el Maestre tramesí .I. frare et .I. escriua et demandarenlis *qual* mandament o façien et respos en G. Bernat et en P. Romeu que ab mandament de tot lo poble; el frare mandalis de part lo Maestre que sen lexasen et els dixeren que no farian que poc els façien mal semblat quels lo farien peior. Encara han fait sagrement entrels ques tingan ensems es yallen e sajuden contra totç omens ditz et defora et non trascren sennor ni altre. Encara han fait enpreniment entrels que de feridas ni daltres enjurias nos clamen a sennor ni a Justicia, mas que o adoben los cabs de las deçenas si que daquella ora ença ia

agudas feridas de nuit et de dia et omens nafratç que son adobatç entrels meins del Sennor.

Encara meins de frare de Justicia et de Batle feren justar los uinates et ferenlos mandament que no uenessen si no a tres dines. Encara Ermengou ab coseil et ab asentiment dalguns omens de la vila menassen preses tres judeus sens clam et sens tota fadiga que non auia feita, el Comendaire manda que repicasen las campanas e que exisen al so e quel seguissen et els dixeren als missages que tramitia lo Comendaire per repicar las campanas que si i pujauan quels detrocarien *preçtrant* aual et no uolgren exir al so.

Encara aquels onçe que no uolgren fermar dret al Maestre plegan lo comu et fan manleutas et fan manament als *nos* omens de la vila quiscun quant prest et els parteno puix a lur guisa et trameten missatges et aenpran los pobles et las uilas de la terra que lis uallen deç Temple et logan pledeses et caualles a dan del Temple et tenenlos en la vila et repican oampanas et fan coseils quan se volen et regen et mandan tota la uila axi con lo Temple la deuria mandar.

Encara en .R. Dorçura et en P. de Castello feeren entrar en una casa duas *secheras* ab un om qui portauan pa a uendre e feerenlo pesar e auiano uedat al batle e al frare de la uila de pesar lo pa. Encara mes en Domingo Dorçuya et en Amat et en Marques et els altres que adenantatç se fahien... totç aquests eleguen say per nom P. Belido et anaren sen totç ensems al nostre forn a pesar lo pa et no sen uolgren estar per defeniment que nos en fesem que nol pessasen; e feeren mes los damont ditç adenantatç que enviaren al vedat Daresteles per fer leyne e trenchuar lur vedat et quan uiren omens Darestoles quel uedat los trenchauen isqueren hy al uedat per saber quals eren aquels trenchadors de uedat et trobaren que eren de Monso et peiorarenlos per lo ban axi com peiorarien a altres que lur uedat trenchasen; et hacço feit derense salt los homens de Monso et acordadament tornaren al vedat ab lurs armes et ab braçes plenes de pedres per cor de destrohyllos damont ditç homes Darestoles; ja foren al vedat et hysqueren los Darestoles et aquests quels uiren exir tornaren deues els per moure mescla et la mescla fo entre els uns els altres et nafraren nos .VIII. homens et malmenaren los altres axi con pogren; ço fo en la setmana abanç de Paschua et aquest trenchament auien ja feit .II. uegades o III. anç que la mescla fos ne les nafres entre els, altra que el comendaire auia redudes les penyores les quals los homens de Arestoles tenien et auien feytes simplement per lo ban que pagar devien del trenchament del vedat. Encara mes que covengren al Comendaire los homens de Monso la donc quan los rede les besties que noi tocharien et sobre la covenença que els feeren al Comendaire an feit aquest mal dels homens que han nafratç.»

Les dues lletres que Alamanda Sopera endreçà al seu germà Bona-

nat y a sa mare Ferrera són també doblement interessants per a l'història y la llengua.

Pertanyen certament al primer terç del segle XIVe, perquè dita Alamanda és cambra de la filla del rey Jaume II, donya Isabel, qui casà, essent molt jove, ab Frederich III, duc d'Austria, però que no efectuà l'unió conyugal fins pels voltants de 1313.

Ademés, la lletra primera va endreçada a Bonanat Sopera, escrivà del Comte d'Urgell, y aquest no és altre que l'infant Alfons, marit de Teresa d'Entença. Per consegüent, la lletra és anterior a la mort de Jaume II, donchs en tal cas, no diria escrivà del comte d'Urgell, per esser ja aquest rey d'Aragó. Pot fixarse la data de les lletres de na Alamanda entre 1313 y 1327.

Noresmenys, la lletra parla d'haver l'esmentat duc d'Austria, Frederich, estat elegit rey de Romans o emperador d'Alemania en competència ab Lluís de Baviera, com d'un aveniment recent, y consta que aytal doble elecció tingué efecte en 1314. Com Frederich d'Austria fou derrotat y fet presoner per son rival, en 1322, és indubtable que les dues lletres tan curioses de l'Alamanda Sopera, corresponen poch més o menys al any 1315.

«Al molt amat et molt carament desijat en Bonanat Sopera scriua maior del molt alt senyor linfant Namfos, molt car germa seu, de mi na Alamanda Sopera donzella et cambra de la molt alta senyora dona Isabel Regina dels Romans, salut et compliment de uertedera amor: ffas vos a saber germa molt car que he haudes vostres letres et he haut gran groyg del bon estament vostre quem hauets fet asaber placia a Deu que ell vos hi lex perceuerar en tal guisa que sia profit et honrament vostre, que el maior bon saber que yo he haut de res el mon es aquex. Item vos prech germa que vos que donets recapte a na Suau cara germana mia axi que la metats ab Madona la Comptessa axi com mauets fet asaber quen entents a fer, que li donets altre bon consell prech vos germa que vos quey treballets que gran plaer men farets. Item germa he haut gran gog del fet de na Sibilio et dona Beuenguda. Item vos faç a saber del estament den Bonanat et de mi que si anaua mils que no fa noy nouria res, cor fas vos a saber que si nulles gens an soffertes grans tribulacions ne grans afanys nos siu auem, en Monge vos ho pot comptar pus largament com es estat ne com no; mas hauem bona esperança en Deu que aquest sera emperador ver et laltre no et apres de grans trebals et afans ven gran be. Item jo Bonanat Cardona vos fas a saber lestament del senyor Rey nostre et sapiats que ell que ha major poder que laltre et ha hauda la drete eleccio cor ell es coronat per larchabisbe de Colunya qui ha poder de coronar ab cartes lonch de temps ha per tots los pays confermades que ell puga coronar et no altre; et encara que ha haudes en la eleccio tantes de veus com laltre. Item ha maior part en limperi per ço com ell te les reliquies quis pertanyen a

l'imperi, ço es a saber lo ferre de la lança ab que nostre senyor fo ferit el costat et la corona del Rey Carles et la espasa qui fo tramesa per langel a Carles et la espaa de Sent Mauriç et la I. clau daquells que fo nostre senyor crucificat et I. troç de la vera creu ben gran et I.^a dent de Sent Johan baptiste et nos hauem tot aço uist et ha preycat lo Archabisbe de Colunya.»

Porta al dors aquesta endreça: «Al honrat en Bonanat Çapera scriua del Compte Durgell.» (1)

«A la molt honrada madona na Fferrera muller que fo den Bonanat Çapera. — (*Endreça en lo revers del pergami*).

«A la molt amada et molt carament desijada madona na Fferrera, de mi na Alamanda Çapera molt humil filla vostra besant vostres peus et vostres mans madona me coman en vostra gracia: fas vos asaber madona que so sana et alegre la merce de Deu et que he haudes vostres letres et den Bonanat et he haut gran bon saber de la vostra sanitat et del bon estament seu quem ha fet a saber en Bonanat et con mauets fet asaber del fet de na Sibilie Deus ho aport a bon estament et a bon acabament et de na Beuenguda ço es en lo monestir; de totes aquestes coses he haut gran bon saber. Item vos faç asaber madona per ço com naurcts gog que primerament lo Rey Ffederich nostre et lo Rey de Bauera qui ha nom Lodoùich que foren elets Reys en discordia et sapiat que aquest nostre ha melor eleccio hauda, per ço con ell es coronat per lo archebisbe de Colunya qui ha poder ab cartes lonch de temps ha per tots los Papes confirmadés que ell puga coronar et no altre et encara que ha aytants de vous com l'altre et laltre es se coronat per .I. abat per la qual cosa no val la sua coronacio. Item ha major part en lo emperi per ço con ell te les reliquies del emperi et ha les mostrades a les corts en la ciutat de Basilea on la senyora nostra fo coronada en publich devant tuyt, ço es a saber lo ferre de la lansa ab que nostre senyor fo ferit el costat e la corona del Rey Carles et la espaa qui fo tramesa per langel a Carles et la espaa de Sent Mauriç et la .I. clau daquells que fo crucificat nostre senyor et .I.^a troç de la vera creu de nostre senyor ben gran et .I. dent de Sent Johan baptiste et ha preycat lo archabisbe de Colunya devant tuyt que aquell qui te les reliquies de nostre senyor quis pertanyen al Regne, aquell deu esser et es Rey et qui no les te negun hom nol deu apellar rey et siu fa es vedat. Item hi ha maior poder per ço com se posaren a batalla els camps et aquell altre es li fugit et amagas et mes se con no poch alre fer en .I. ciminteri dels juheus duna ciutat qui ha nom Spira et el ciminteri dels juheus era vallat et aqui el senyor Rey nostre estech devant la ciutat. III. dies et .III. nuyts que esperava que ixis a batalla et el de nit amagadament

(1) Sembla que en Bonanat Cardona, qui també parla en aquesta lletra era'l marit de na Alamanda Saperà. La Comtesa que deu pendre per cambraera a na Suau (germana de l'Alamanda) es Teresa d'Entenza, comtesa d'Urgell, muller del infant Alfons.

ixsen et es li fugit, axi que null hom nol perave et tant tost lo senyor Rey nostre pertis daquí et totes les ciutats et les viles et els castells de limperi qui son en la provincia Dalsacia et de Suevia qui es la mellor part del imperi obeiren et juraren lo nostre Rey per senyor et a laltre non ve neguna ciutat obeyr. Apres daço feu les noces lo senyor Rey et jach ab la senyora en .I. castell qui ha nom Rasburg et en continent fetes les noces vengren en .I.^a ciutat apellada Basilea et aqui el dia de Sinqagesma fo coronada la senyora nostra ab gran solemnitat et ab grans gens qui foren a la Cort, comptes et duchs et prelats et daltres moltes gens et aqui foren mostrades les reliquics damunt dites et nos veem ho tot. Apres daço ha appellats tots ses veladors lo nostre Rey et vol se posar els camps contra laltre et vol lo gitar de la terra o que venga a batalla, mas no creù null hom quel gos esperar laltre. Item faz vos asaber que havem soferts tots quants som ab la senyora grans trabals et grans afans et pobres et creem que sia estat per los grans affers en que es lo senyor Rey deus no so millor. Fetes foren .VIII. dies a la cntrada de juny. Et saludeus molt en Bonanat madona et a na Suau et a na Sibilia et an Jamonet et a tots quants vos demanen dell * prech vos Madona quem salutets molt na Suau et na Sibilia et lo senyor en Jacme Grony son marit et en .G. mon frare et na Bevenguda et tot vostre alberch. Item vos prech Madona quem salutets molt en P. Cardona et Madona Maria et en P.^o Cardona et en Berenquer et en Ffrancesch et na Agnes, prech vos Madona quem salutets na Elicsen Sa-pera et tots sels et seles qui de mi us demanen qui nostres amics sien. Item vos prech Madona que salutets na .S. nudrissa mia de la qual vos prech axi com pug humilment puix que vos et mon frare et mes sors vos en captिंगats tan be que jo noy fassa fretura (1).

Lo següent capbreu del Monastir de Sant Joan de les Abadeses, de la batllia de Veiners, sembla també pel caracter de la lletra, del primer terç de la XIV^a centuria. Es un pergami en bon estat de conservació; per evitar repeticions enujoses havem suprimit alguns mases y tots los *item* ab que comencen les respectives anotacions.

«Hoc est transumptum capituli brevis de Sancto Johanne de baiulia de Ueyners: Primo mas reg de Planeses fa II. solidos per questa. Item I.^a perna. Item II. gallines optimes. Item III. diners per costats. Item VI. ous; .I. fromatge; II. males per conobres. Item I.^a alberga a batle si altre de dues carns; I. sester de segla per magench; mig delma e miga cussura de tot lo mas e tota la cussura si lo senyor bat. Item fa per lo mas quintana X. diners per questa; miga perna; II. diners per costat; III. ous; mig fromatge; II.^a esmina de segla per magench e mig

(1) Abdues lletres estan escrites en pergami originals. La darrera mideix 20 y ½ centímetres d'alçada per 19 d'amplada y lo final, desde'l asterisch posat entre'ls mots *dell* y *prech* està escrit en lo dors o revcís.

delma a Sant Johan de tot lo mas. Item miga cussura e totta cussura si baten ab besties de Sant Johan e de una peza de terra lo tercç....

Mas Raffit qui puxes ac nom Oriola fa X. diners per aquesta; una perna; III. diners per costats; V. ous; II. mayles per conobres; alberga a batle si altre de dues carns.... Mas Ribà fa II. solidos per aquesta; II. pernes; VI. ous; I. fromatge per conobres; de cussura diu que a carta que non deu dar, mas fa per magench mig quartal de segla.... Mas Pelicer fa II. solidos diners per aquesta; item de III. pezes de terra que ten per Sant Iohan de la vna peza dona terç e de tot mig delma e miga cussura.... Mas de forat micho fa vna perna la qual se rete lo batle ab laltre senz per rere delma,... Armessen Berenguera es parçera daquest e fa X. diners per aquesta; item fa alberga a batle si altre de dues carns e lo tercç any ajuda al parcer demunt dit. Mas Mir batle se rete la questa e tot son cencz e fa I. porch canongal. Item pren alberga en tots los mases enceptats en Puyol e en Quer. Item a Uentola en entesties e en exorquias; item vna oueylla o aclo que el pebordra uolra per empara. Item rere delma del blat; ayels de delma e lana e pols e porcels e cabrits e delma de uedels e de canem per sachs e mils e legums e brassatge en terres tarsals e tot azo es de batle. El se te en tots diners qui isquen dauentures ho en axides qualsquesien sals mortuorum hon batle no pren res. A Planoles en Grife fa X. diners per questa IX. ous, II. mayles per conobres.... Lo mas Puyol fa II. solidos per questa, una perna, I. molto ab son uelor; II. migeres de forment, I. quartal dordi, I. cartal de ciuada.... Mas Desquer fa X. diners per questa; I. molto ab son uelor.... entre tots los homens demont dits de Planes donen I. ayel en la festa de Pascha o V. diners e aquels de Planoles aytambe en la festa de Pascha tots los homes deuen aportar I. fex de paya e altre derba quan labat sera aqui en aquel temps. Item en Planes per lo prat e per lo moli que compra den P. Daspre vna galina lá qual es de pebordra».

També és del segle XIV aquest altre capbreu, del qual en donam mostra, extès en llarga tira de pergami, de més de dos metres de llargada per 9 centímetres d'amplada.

«Aso es cabbreu del censal de dines he de blat he de capons he de galines he de moltons he doucles e de carnsalada e de joves e de batudes e de tregines del terma del castel de Muntayola:

Primerament fa lo mas de la rouira de cens quescun any en la festa de Senta Maria de gost entre lo mon (*és, pot ser, abreviatura de monastir?*) e la castlania den Rosanes VII. quartans e mig dordi e X. quartans despelta et III. quartans de froment a masura uela del Castel e .I. parel de capons he .I. parel de galines e III. pernes de carn salada a quarnestoltes a pes de .VI. lliures carniceres et mige tandra e .I. molto et .II. feys de pala he .V. fromatges he tragina et batuda he done quescun any al batle .I. quarta de froment per aratge he menyar segons que es acostumat en tems de messes (*miseses?*).

Item fa lo mas de Pugemar per *mo* del mas de la riera subirana .II. solidos per pressones entro hi age assignats arrus quey deu assignar.

Item fa de cens entre lo *mon* e la clascania den Rosanes .II. parels he mig de capons en la festa de omnia sentor e .I.^a perna de pes de .VI. lliuras carniceras e de miga candera de carnsalada a carnestoltes e dos feys de pala he tragina et batuda e mige ouela en .I. any e no en altro, he .V. quartans dordi e aras e II. quartans de forment e .V. quartans despelta a masura ueya e .V. fromatges et al batlle .I. quarta de forment per aratge he menyar en temps de messes.

Item lo mas Carbo fa de cens entre lo *mon* he la clascania den Rosanes .I. quarte de froment a la masura del marcat de Uich e .I. quarta ras dordi a masura ueya e I. fromatge he .II. parels e mig de capons e .I. parel de galines e .I.^a perna al pes damunt dit e .I. fex de pala e tragina e batuda.

Item lo mas de fontanelas fa de cens entre lo *mon* e la clascania de Rosanes ab lo mas apelat bech-docel .III. quartans e mig de forment e .II. quartans e mig e II. ras dordi... e III. parels de capons en la festa de omnia centor...

Item lo mas de figarel fa de cens quescun any .I. parel de galines e mige quartera de froment... et I. parel de fromatges e I. uuyta de froment al batla per aratge he .I.^a scudela caualaril et menyar de .II. homens.»

La lletra que endreçaren los Jurats y prohòmens de Valencia al rey Jaume II, pertany forçosament, com los tres documents anteriors, al primer terç del segle XIV.^è Apart del interès filològich, lo té històrich per esser una prova més del abús que's feia llavors per les persones privilegiades, subjectes a fur especial, principalment los anomenats *coronats* y altres depenjants de la jurisdicció eclesiàstica, que no eren veraders clergues y disfrutaven del privilegi de tals; no eren carn ni peix, però podien excurrirse sempre evadint l'acció de la justícia civil al cometre malifetes y romanint impunes moltes vegades. Les autoritats municipals y reials reclamaven continuament contra semblant abusió. Es un document original en pergami y en bon estat:

«Al molt alt et poderos seynor en Jacme per la gracia de Deu Rey Darágo, de Valencia et de Murcia et Comte de Barchinona: De part dels Jurats et dels Prohomens conselers de la Ciutat de Valencia besament de mans et de peus ab tota réverencia et honor. A la vostra Real Magestat Seynor fem saber que en Ponç Fibla qui fo en temps passat cambiador de Valencia es pres en la preso vostra de Valencia per ço com sabate ab grans quantitats d'avers que devie et tenie en comanda axi com a cambiador, per la qual cosa fo request per los mercaders et creedors als quals era obligat per la dita rao que contra la persona del dit en Ponç fos enantat segons fur de Valencia. Et lo dit en Ponç Fibla estant en la preso dix et allega si esser clergue et que no devia

contra ell esser enantat per la vostra jurisdiccio et daquesta rao es se seguit pleit entre ell et en G. Celolm Justicia de Valencia ladonchs denant lofficial del bisbe de Valencia et encara denant lofficial de Tarragona. Et segons que auem entes fo donada sentencia quel dit en Ponç Fibla es clergue, de la qual cosa Seynor, nos som molt maravelats que home que sie lech et viua com a lech et en abit laical, usan daital offici com cambiador et faen totes ses coses axi com a lech et fo pres axi com a lech et en abit de lech, sia jutgat ni haut per clergue et qucs sia alçat et abatut ab tan grans quantitats davers de les gens, que munta a CLXXX. mille solidos o pus. Et ara Seynor, ço que pus greu es lofficial de Valencia ha la Justicia amonstat que li rete la persona del dit en Ponç Fibla. Et per ço com no li ha retuda hal denunciat per vedat, dien que la Constitucio de la Seu de Tarragona deu esser observada contra ell et contra tota la Ciutat de Valencia per ço cor en la dita Ciutat es pres lo dit en Ponç Fibla.

On, nos curosament avem ahut acort sobre les dites coses et trobam de consell quels dits oficials han jutgat contra dret et contra la jurisdiccio vostra, per que lo dit Justicia requeri al official de Valencia que contra ell per la dita raho en alcuna manera no enantas et posa allegacions de dret denant ell a definement de la vostra jurisdiccio et de si et feu fer daquelles carta publica; les quals allegacions a vos Seynor, lo dit Justicia tramet. Or sie vostra merce que sobre les dites coses donets remey et que per aital rao no aia a sofrir dampnatge la Ciutat; car denteniment som que la persona del dit en Ponç Fibla no sia deliurada al dit official, per que es mester Seynor que proveescats quels enantaments els proceses feits et faedors en aquest endemig per lo dit Justicia en la cort vostra façats tenir et aver fermetat et que no vulats que per alcu pusquen esser anullats per occasio de vet com en veritat lo dit official enant et aia enantat contra lo dit Justicia, segons quel dit Justicia ha trobat de consell ab savis contra dret canonich et civil. Et Seynor, siats menbrant de la carta que vos fecs al dit en Ponç conperdonas a ell lo crim ell pagan e feén avinença ab sos creedors o observan la composicio que ab ells ha feita, car lo dit en Ponç Fibla no ha feyt ne fa res que en aquella carta sie contengut, ans de tot en tot enten exir de la vostra preso per ço cor diu que es clergue».

Segueix ara una notable lletra de denuncia al Rey, pertanyent al segle XIV, sense poder precisar si és del primer o del darrer terç. No sabem bé si'l Vescomte Uch de Cardona denunciat com a homicida en persona d'un servent seu, era lo vescomte casat ab Beatriu d'Anglesola y que morí en 1334 succeintlo son fill Uch II, qui començà essent vescomte y després per mercè reyal elevà'l títol a categoria de comte, morint l'any 1400. Com en lo document se parla de la moneda d'or florins, la qual no començà a encunyar-se en la nostra terra fins al any 1346, segons explica nostre confrare Sr. Botet en son llibre *Les Mo-*

nedes catalanes, és probable que la lletra denunciatoria se referexi a Uch II de Cardona y per consegüent a mitjans de la citada centuria. De totes maneres és útil molt especialment per l'estudi de les custumes privades de l'aristocracia mitjeval:

«A la vostra molt gran altesa humilment denuncie com el derrer, viatge que uos Senyor fos a Valencia lo noble Nuch vezcomte de Cardona enduit de sperit maligne e no tement Deus ni la uostra senyoria ocis sens tota raho en fe dins la sua cambra Berthomeu de Ezerita en altra manera appellat Parrot, lo qual era cambrer seu et estave en sa fe, la qual mort Senyor, se feu es pot provar per la manera ques seguex en los Capitols dejus scrits. Per que Senyor, placia a la vostra clemencia de fer tal castich del dit Vescomte que a ell torn a castich et a tots altres a eximpli.

«Primerament Senyor, lo dit Vescomte hac en la dita ciutat una dona castellana de la qual li foren alcauots en Bernat de Penauera et una amiga quel dit Bernat tenia en la dita ciutat la qual havie nom... Item Senyor, com lo dit Vescomte hac aguda la dita fembra trames li .I. dia .L. florins a obs de messio per lo dit Berthomeu e lo dit Berthomeu aturas dels dits .L. florins .XXX. florins et dona los .XX. florins a la dita dona. Item Senyor, apres poch dies lo dit Bernat de Penauera fo de nent lo dit Vescomte en una cambra on lo dit Vescomte dormie dins la casa dels frares de Valencia et dix al dit Vescomte que la dita dona volie diners a messio e ell dit Vescomte dix: *E si no ha encara .XV. dies que li tramis .L. florins per don Parrot, com pot ya demanar diners.* E lo dit Bernat de Penauera respos: *Senyor, en Bertholomeu no dona a la dita dona sino .XX. florins.* E tant tost lo dit Vescomte dix: *Fet me venir don Bartholomeu,* e lo dit Bertholomeu vench de continent denant lo dit Vescomte e lo dit Vescomte de continent dix al dit Bertholomeu: *Digues, bacallar fals, com tas poguts aturar .XXX. florins dels .L. que io trametia a la dita dona.* E lo dit Bertholomeu no sabe ques responcs. E lo dit Vescomte mes mans a una dagua que portave e dix aytals paraules: *Pel cul de Deu en bacallar que jols vos caruenre que hant ta mals florins no ves;* et atanças al dit Bertholomeu et donali ab la dita dagua per lo cap e no visque sino .V. o .VI. dies.

«Item Senyor, com lo dit Bertholomeu fo mort lo dit Vescomte feu tancar la porta del monestir e feu lo metre en .I. carner qui es a man dreta de la claustra del dit monestir e tan solament ne levaren una pedra e com li agren mes tancaren ho ab la pedra et ab un poch de argamassa. Item Senyor, apres quel dit Bertholomeu fo mort meteren en vcu que ab una teula que era cauda dalt era estat ferit. Item Senyor, se pot provar pel dit Bernat de Penauera e per en Pasqual cambrer del dit Vescomte quey eren presents; e per los frares menors del dit monestir e pel metge quil tenia en poder. Item per la dona que estava ab aquella quel dit Vescomte hac et per molts daltres, la

qual dona estava al pont dels albes apres del mur vell de la dita ciutat».

Tots aquests documents pertanyen al arxiu de la Corona d'Aragó, menys lo darrer, y no tenen signatura per trobarse encare entre'ls pergamins sense classificar.

JOAQUIM MIRET Y SANS

L'ART A LA CASA AL SEGLE XV

(Acabament)

A algú ha estranyat la presència de tants draps de pinzell dins les cases dels nostres burgesos y gents d'ofici, a la segona meytat del segle XV.

No obstant, el fet no té res d'extraordinari, car molt abans d'aytal època s'usaven aquesos draps pintats: veus aquí lo que's llegeix en *Le Roman du Renart* del any 1170:

*En haut font tendre les courlines
Où il y a estoires devines
De la loy anciennes peintes
De manteis bonnes coulors taintes
... Encourtiné ont
De dras dor la maison trestonte*

Del 1347 és una carta del Rey Pere III, publicada pel Sr. Rubió y Lluch (1), endressada al Tresorer de la Sèu de Girona, fentli avinent que d'Avinyó havia portat en Ramón Boyl «depentes en un drap les ymages dels reys deuals scrits, es assaber Julius Cesar Ector Alexandre Judes Macabeu Daud Josué Carles Maynes Godofré de Billó e del rey Artus».

Consten també, en un Inventari de l'iglésia del Temple de Perpinyà del any 1376: «II cortines de retaula de pinzel ab senyal de P. Gontarich»: un «drap pintat a estoria de la creu»: y «I drap pintat ab images» (2).

Ja Mossèn Gudiol, al tractar dels draps de pinzell, en un de sos interessants articles de la «Pàgina artística de la Veu», al 29 d'agost de

(1) Documents per l'història de la cultura catalana mitjeval, vol. 1er, pl.^a. 141. Doct. CXXV.

(2) «Les cases de Templers y Hospitalers de Catalunya», pl.^a 559, per don J. Miret i Sans.